

Spiritualita v kontexte deontológie a lekárskej etiky

ThLic. Róbert Bezák

Bilingválne gymnázium C. S. Lewisa, Bratislava

Deontológia opisuje povinnosti lekára a zdravotníckeho personálu voči pacientom, kolegom a voči verejnosti. Skúma povinnosť, morálnu požiadavku, normu, to, čo sa má vykonať. Môžeme hovoriť o deontológii aj ako o doktríne o partikulárnych povinnostiach lekárskeho povolania, preto je súčasťou lekárskej etiky a určuje rozsah morálneho konania, ktorý má zdravotnícky personál na každej úrovni pomoci pacientovi rešpektovať. Lekárska etika má v zdravotníckych pomáhajúcich profesiách, medzi ktoré patrí liečebná pedagogika, psychológia, sociálna práca, ošetrovateľstvo, svoje zásadné miesto. Preto má v prvom rade zdravotnícka etika svoje vlastné normy a princípy, ktoré je potrebné v týchto profesiách poznať a dodržiavať. Normy a princípy sú stanovené tak, aby postihovali tie podstatné položky, ktoré sa týkajú bežnej praxe. Sú to princípy beneficencie, non-maleficencie, justície, autonómie.

Princíp beneficencie sa uplatňuje nielen na individuálny život človeka, ale aj na celú spoločnosť. Zásadne sa týka ochrany života, prevencie zdravia, liečby a zlepšovania kvality života. K princípu beneficencie patrí úľava od utrpenia a bolesti.

Non-maleficiencia sa uplatňuje tak, že sa pri liečbe nevytvárajú či sa obmedzujú riziká. Minimalizovaním možných rizík sa teda sleduje neuškodit ľudskej bytosti zo psychickej, sociálno-kultúrnej a spirituálnej stránky. Treba si však pritom uvedomiť, že medicínsky výkon vždy v sebe nesie aj určité riziká.

Spravodlivosť je určená dôležitosťou samotnej jedinečnosti každej ľudskej bytosti – bez rozdielu rasy, pohlavia, sexuálnej orientácie. Spravodlivosť je založená na rovnosti ľudí a nehľadí na známosti, finálne dary či možné benefity pre medicínsky personál. Má byť dostupná a systémovo rozvrstvená vzhľadom na ekonomické a spoločenské zdroje a možnosti v systéme zdravotníckej starostlivosti.

Princíp autonómie v sebe zahŕňa informované slobodné vôľové rozhodnutie pacienta, prípadne jeho zástupcov. Umožňuje voľbu, nezávislosť, svojbytnosť a sebaurčenie. Pacient je súčasťou rozhodovacích procesov, aby následne mohol byť zodpovedne vyslovený buď informovaný súhlas, alebo odmietnutie liečby.

V **holistickom** ponímaní starostlivosti je potrebné **spájať všetky tieto princípy**, čo však mnohokrát nevytyčujú ani právne normy. Tým sa dosahuje nielen ochrana človeka so zdravotným

postihnutím, zdravotným oslabením či chorého, ale aj určitá právna ochrana pracovníka v pomáhajúcich profesiách. Vo všeobecnosti povedané, právo a morálka sa spájajú a tvoria jeden celok.

Ciele medicínskej etiky

Jedným z hlavných cieľov etiky je nájsť racionálne základy na podporu morálnych súdov, noriem, pravidiel a špecifikovať ich. Etika svojimi filozofickými metódami skúmania ľudského konania, analýzou javov ľudskej psychiky a teoretickým usudzovaním o ich hodnote vo svete a vo svetle základných metafyzických princípov smeruje svojou povahou k zásadnému problému existencie dobra a zla a ich ontologickej podstaty, postupne aj k formálnemu základu recipročných vzťahov medzi šťastím a mravnými činnosťami, medzi povinnosťou a spokojnosťou, a potom aj istého náčrtu smerovania k finálnemu cieľu ľudského života. Aj medicínska etika je vo svojej podstate súborom zásad ľudského správania, pričom na správne rozhodnutie človek potrebuje patričné poznanie a osvojenie si morálnych zásad. **Základom každej etiky však má byť slobodná vôľa človeka a jeho svedomie – teda jeho „vnútorný hlas“.**

Charakterové vlastnosti a osobnostné etické postoje v zdravotníctve

Liečební pedagógovia, lekári či iní zdravotnícki pracovníci sa vo svojej profesionálnej činnosti neriadia len právnymi, ale aj etickými normami. Tieto zaväzujú všetkých pracovníkov v zdravotníckych

profesiách k mnohým právne nesankcionalizovaným morálnym povinnostiam a k zaujatiu postojov k novým, ešte neriešeným etickým problémom. Medzi **etické princípy** určujúce osobu patria charakterové vlastnosti, ako sú ľudskosť, múdrosť, obetavosť, zodpovednosť a čestnosť, zmysel pre ochranu práv pacienta, lásku, dobrosrdečnosť a empatiu k ľuďom so zdravotným oslabením či chorým. Cieľom modernej etiky v pomáhajúcich profesiách je výchova k zodpovednosti, ľudskosti a múdrosti. Rozvoj a intenzívny pokrok v medicínskych vedách zákonite prináša do zdravotníctva nové etické problémy, ale **základným princípom stále zostáva prospešnosť pre ľudí, ktorí bojujú o svoje zdravie. Každý liečebný úkon, i s využitím najmodernejších technológií, musí mať vo svojej podstate na zreteli pomoc, zlepšenie či pozdvihnutie človeka.** Preto, ak by sa v nejakom bode spreneverila liečebno-pedagogická, medicínska, ošetrovateľská či iná starostlivosť tomuto charakteru, už nie je možné hovoriť o fundamentálne ľudskom charaktere zdravotníctva, ale iba o nehumánnom a bezprávnom experimentovaní s človekom.

Dôležitosť spravodlivosti

Ako bolo spomenuté v princípe spravodlivosti, je zjavné, že ekonomický zisk, ktorý generuje výkon patričného počtu liečebných procedúr a ktoré sú nevyhnutnou súčasťou zdravotníckych procesov, môže uviesť lekára do pokušenia namiesto záujmov pacienta posunúť na prvé miesto finančný záujem.

Je potrebné zdôrazniť, že lekár má starostlivo zvažovať a vyhýbať sa, čo i len zdaniu neprofesionálneho finančného obohacovania. Ak by sa nechal vtiahnuť do podobných aktivít neprofesionálnych podnikateľských záujmov, púšťa sa na cestu, ktorá sa otvára pre nespravodlivosť a zlo, a to tak vzhľadom na individuálneho pacienta, ako i vzhľadom na všeobecné dobro spoločnosti. Preto tí, ktorí pracujú v zdravotníctve, majú mať vysokú profesionálnu kompetentnosť, zmysel pre zdravie spoločnosti a vnútorné zameralenie súvisiace so spoločenským správaním, ako sú poctivosť, čestnosť, zmysel pre spravodlivosť, úprimnosť, zdvorilosť a morálnu odvahu, ktoré patria k podstate ľudského života.

Liečebná pedagogika, ošetrovatelstvo, medicína, a teda i terapia nie sú hodnotami samej osebe, ktorým musí byť všetko ostatné podriadené. **Na najvyššom stupni v postupnosti hodnôt je osobné právo jednotlivého, individuálneho človeka na fyzický a spirituálny život, na osobnú integritu, tak psychickú, ako i funkčnú.** Osoba je vskutku mierou a kritériom dobra a viny v každom ľudskom prejave. Zvlášť taký vedecký odbor, akým je ošetrovatelstvo, medicína, sa preto nepohybuje v akomsi neutrálnom morálnom priestore. Etická norma založená na rešpekte ľudskej dôstojnosti má prenikať fázou diagnostiky choroby pacienta aj uplatnenie výsledkov, ktoré boli dosiahnuté. Celý systém v oblasti pomáhajúcich profesií, predovšetkým však zdravotnícky, vzhľadom na poznanie diagnózy i terapie, musí byť nepochybne orientovaný a zameraný na ľudskú osobu ako svoj stredobod, keď **hodnota ľudskej osoby prevyšuje každú inú hodnotu.** Choroba, aj keď zasiahne ľudské orgány a tkanivá, či dokonca základnú vyváženosť človeka, nemôže znemožniť to, čo je ľudsky špecifické. A tým sa predovšetkým myslí na pacientove psychosociálne a spirituálne kvality, tie, ktoré sa týkajú iba človeka samotného, teda jeho inteligencie, citového života, dobroty, ovládanie inštinktov, schopnosti určiť si život a ideály a jeho osobného presvedčenia. Každý pracovník v zdravotníckych profesiách stretáva klienta či pacienta, ktorý je v prvom rade človekom, až potom je jeho ochorenie. Pracovníci celého tímu

musia brať človeka s ochorením alebo zomierajúceho človeka ako plnohodnotnú osobnosť a správať sa k nemu primerane zásadným a bezprostredným spôsobom. To je dané práve tým, že klient, chorý, sa odovzdáva, a to i úplne, do rúk zdravotníckeho profesionála. S dôverou odovzdáva to, čo je pre neho jednou z najvyšších ľudských hodnôt, a to svoj vlastný život. V tíme zdravotníckych profesií sú mnohí odborníci z rôznych odborov a každý z nich by mal ovládať zásady správnej komunikácie a zásady pri podávaní informácií pacientovi a iným ľuďom.

Dôstojnosť pacienta

Pacient môže byť v situácii, keď nechápe alebo nevie zhodnotiť to, čo sa týka rizík jeho zdravotného stavu. V takomto prípade je vhodné sa obrátiť na tých, ktorí už dlhší čas poznajú osobu pacienta alebo ho môžu nejakým spôsobom reprezentovať na základe poznania z minulosti alebo poznajú jeho víziu o chorobe, jeho požiadavky a jeho vôľu. Znakom zrelosti pracovníkov v zdravotníctve je vytvárať vhodné zázemie, čo znamená, že ľudia, ktorí sú odkázaní na pomoc, majú v blízkosti osoby, ktoré stoja za nimi, o ktorých je možné sa oprieť, ktorí sú schopní poskytnúť mu v prípade potreby patričnú ochranu, podporu, vytvárajú akúsi „záchranú sieť“. Patria k nim rodinní príslušníci, spolupracovníci, priatelia blízki ich srdcu, s ktorými je možné bez obáv hovoriť, že to, čo je povedané, nie je nijakým spôsobom zneužitie. **Jednou z najväčších a zásadných povinností zdravotníckeho personálu, obzvlášť lekárov, je povinnosť zachovávať lekárske tajomstvo, čo znamená súčasne, že lekár má patričný rešpekt voči dôvere, ktorú mu preukazuje jeho pacient.** Koniec koncov tento etický rešpekt je obsiahnutý v známej Hypokratovej prísaha, ktorá jasne vyjadruje zásadnú a serióznu povinnosť, platnú v celej medicínskej histórii. Lekár nesmie vyjaviť dôverné informácie, s ktorými sa mu zverí pacient v priebehu liečebného procesu či prípadne zdravotné problémy, ktoré by poškodili charakter pacienta, výnimočne iba v prípade, keď je to nevyhnutné pre ochranu zdravotného stavu iného človeka, prípadne spoločnosti. Doktor má rešpektovať práva pacienta, no súčasne aj svojich kolegov a zdravot-

nickeho pomocného personálu, a to tak, ako mu to aj pri zachovaní dôvernosti voči chorému určuje zákon. Informácie, ku ktorým sa počas vyšetrení a rozhovorov s pacientom dostane, sú dôverné, a to v najvyššej možnej miere. Pacient by sa mal cítiť slobodný vyjadriť lekárovi svoj stav, aby tak pomohol účinnej liečbe. Táto otvorenosť pacienta vychádza z jeho osobného presvedčenia, že lekár rešpektuje jeho, pacientovu, dôvernú komunikáciu. Lekár by teda nemal zverejňovať dôverné informácie bez toho, žeby k tomu nedal pacient výslovne súhlas, s výnimkou, keď to lekárovi ukladá zákon. Niet pochýb pri lekárskej profesii, ktorá je určená pre všeobecné dobro, alebo fakte, že ľudia pri vyšetrení niekedy povedia svoje osobné tajnosti a že tieto veľmi osobné vyjadrenia musia zostať utajené. Je ich potrebné poznať práve a len preto, aby lekár profesne správne splnil svoju úlohu a ľudia mali k nemu prístup bez obáv slobodne a ľahko.

Správna a zodpovedná informovanosť

Keď lekár začína praktizovať medicínu, v tej chvíli uzatvára implicitnú zmluvu s každým zo svojich pacientov, ktorí k nemu prichádzajú, práve preto, aby im poskytol svoje profesionálne medicínske schopnosti. Preto akékoľvek tajomstvo, vyplývajúce zo vzťahu lekár-pacient musí zostať neporušené a môže byť použité iba natoľko, ako je to nevyhnutné na dosiahnutie cieľa, pre ktorý sa pacient obrátil na lekára. Tajomstvo je vlastníctvom pacienta, a keď ho aj zjaví lekárovi, tak sa ho nezrieka a nestáva sa verejným. Tým, že sa vytvorí implicitný profesionálny vzťah medzi lekárom a pacientom, sa zároveň aj ohraničuje vedomosť tajomstva na tento priestor a len a len v tomto priestore je možné jeho užitie. Povinnosť zachovať lekárske tajomstvo je založená na fakte, že je zásadne nevyhnutné pre všeobecné dobro, aby sa ľudia nebáli vyhľadať lekársku pomoc, pretože by mali strach, že ich zdravotný stav a prípadne ich problémy budú vyzradené. Musíme však spomenúť aj prípady, keď určité okolnosti, z prirodzenosti vecí, umožňujú aj tretím osobám vstúpiť do zdravotných dôverných situácií, nie preto, že ich to zaujíma, ale preto, že takisto patria ku klientovi. Tieto

tretie osoby majú právo poznať stav pacienta, či už úplne alebo z nejakej časti, aj keď by informácia podliehala lekárske tajomstvu. Na prvom mieste sú to pri deťoch, samozrejme, ich rodičia, ktorí majú právo na profesionálnu informáciu o svojom dieťati. Veď je to práve lekár, ktorý v tej chvíli pomáha uskutočňovať povinnosť rodičov, postarať sa o dieťa. Ale informovať blízkych či zákonne určených platí aj pre prípad, keď pacient nedosiahol užívanie rozumu. To platí aj vtedy, keď stupeň porušenia zdravotného stavu pacienta je taký značný, že nemocný nemôže užívať rozum. A môže to byť i sám pacient, ktorý dá zvoľenie informovať o svojom zdravotnom stave určeným osobám, prípadne je to určené legislatívou.

Kritický stav pacienta

Je otázka aj o tom, do akej miery je lekár povinný informovať osobne pacienta v kritickom stave, že jeho život sa končí. V niektorých prípadoch je pacient a jeho príbuzní postupne pripravovaný na konečné štádium jeho ochorenia, a tak sa mu umožní rozpoznať ešte zostávajúci čas. V iných prípadoch lekár diagnostikuje pacientovi fatálne ochorenie, ktorá môže trvať ešte mnoho mesiacov a vníma, že vyslovenie prognózy ochorenia by pacientovi omnoho viac ublížilo, ako ho povzbudilo. Samozrejme, že poznať okolnosti a vysloviť prognózu choroby, ktorá je terminálna a smeruje ku koncu ľudského života, vyžaduje zo strany lekára veľkú citlivosť, správne načasovanie i ohľaduplnú múdrosť.

Stane sa, že postupne sa stav pacienta dostane do bodu, keď doktor vníma, že by bolo správne a pre duchovné i fyzické dobro pacienta vhodné ponúknuť mu pravdivú informáciu o jeho prognóze, a to či už výslovne alebo implicitne s predpokladmi, ktoré môže očakávať. Vhodnosť takého postupu môže byť vskutku serióznou, a to zvlášť, keď pacient môže následne utrpieť vo svojich očakávaníach tak psychicky, ako i materiálne, ak nebude pravdivo informovaný. Keď lekár nastavuje liečbu, má prijateľne informovať pacienta o jeho diagnóze, postupoch, účelnosti lečebných procedúr, ktoré predpíše a ktoré bude pacient absolvovať. Každý má dostať možnosť, či až právo pripraviť sa na smrť. Zomierajúci

pacient sa tak môže pripraviť na svoju smrť vzhľadom na svoje duchovné a aj časné záujmy. Je povinnosťou lekára oboznámiť pacienta s jeho kritickým stavom alebo s tým oboznámi iné zodpovedné osoby, napríklad blízkych príbuzných pacienta.

Dôstojnosť človeka až po smrť

Dnes chcú byť ľudia mladí a krásni, smrť je však prirodzená, patrí k nám, nik sa jej nevyhne. Keď človek zomiera, odchádza do ústrania. Zomierajúci ľudia začínajú byť akoby neviditeľní. Smrť sa stáva tabu, neprirodzene sa vytráca z bežného života. Nezomiera sa doma, ale v nemocniciach, lebo je snaha ľuďom do posledného momentu pomôcť, zachrániť ich pred smrťou. Smrť sa deje mimo rodiny. Je tvrdo vyselektovaná zo života. Nie je to téma, ktorou by sa dnešný svet chcel zaoberať, najmä keď žijeme v čase, ktorý je orientovaný na úspech. Mladí, vysmiati, vyšportovaní a úspešní ľudia o smrti nehovoria. Smrť vyrušuje, rozbíja a nabúrava súčasné hodnoty. Ľudia, ktorí sú vo vysokom veku, majú zväčša psychiatrické problémy ako Alzheimerova choroba či iný typ demencie, vďaka čomu majú zmenené vnímanie okolia. Ľudia s demenciou majú narušenú pamäť, fungujú v akomsi spomienkovom režime, žijú iné reality. Sú dezorientovaní v čase a mnohokrát aj v priestore. V dôsledku ochorenia, demencie sa v takto chorom človeku otvárajú traumatické zážitky z minulosti. Sú ľudia, ktorí už nemajú verbálnu stránku, stráca sa im reč. Ochorenie mnohokrát mení črty osobnosti, introverti sa stávajú extroverti, milí a príjemní ľudia sa stávajú, naopak, agresívni. Nieкто je sympatickejší, nieкто menej. Kde je už hranica, pri ktorej je možné ešte klientom vyhovieť a prevziať úlohu, ktorú pacient kladie na personál? Nie je presne vymedzená a určená, faktom však ostáva, že aby mohol ktorýkoľvek člen personálu efektívne pracovať, musí to byť komfortné najmä pre neho. To, až kam chce či vie zájsť, si musí stanoviť sám. Určité mantinely dané sú, na druhej strane je na každom členovi zdravotníckeho personálu, ako sa so situáciou vyrovná, aby klientovi, pacientovi v čo najväčšej miere pomohol a zároveň sebe zachoval komfortnú zónu. Ak prichádza smrť, je to ukončený proces. Bolo urobené, čo sa dalo urobiť. Ako treba vedieť dobre žiť, treba

vedieť aj dobre umrieť. Pre niekoho je smrť koniec, rozpad na atómy, pre iného je smrť bránou do večnosti. Choroba i smrť patria k životu a v nemocnici sa im jednoducho nie je možné vyhnúť. Okrem toho, že sa chorý v nemocnici často cíti len ako objekt vyšetrení, laboratórných testov a chladnej medicínskej starostlivosti, neraz je aj obeťou návštev, rád, otázok. Chcú pacienta ako odvážneho, pevného a dostatočne silného na to, aby svoje utrpenie niesol statočne a bez väčšej emócie. Príbuznému, ktorý má vážnu chorobu, je dlhodobo hospitalizovaný, alebo dokonca umiera, je nezmyselné vtlačať vlastné predstavy a vôľu. Ak teda pritom prejaví nevôľu alebo podráždenosť, netreba to hneď chápať ako signál na odchod. Podráždenosť je súčasne aj určitý typ podnetu na komunikáciu. Pomôže to pochopiť, čo pacienta znervóznilo, čo ho zneistilo. Nie je dôležité práve to, čo sa pacientovi povie, ale hlavne, ako sa mu to povie. A možno vyjde najaivo, že ani tak netúži po radách, ako iba po blízkosti a sprevádzaní. Jeho pozitívne pocity sú veľmi dôležité a nemálo ovplyvňujú aj samotné hojenie rán. Láska sa prejavuje v blízkosti, ale láska sa prejavuje aj tým, že od pacienta sa zachováva citlivý odstup. Aj on potrebuje trochu samoty a súkromia a potrebuje byť so svojimi myšlienkami aj chvíľu sám, lebo to je jeho choroba a jeho umieranie. Je to jeho unikátne prežívanie a nemá zmysel do neho vstupovať s prázdnyimi a trápnyimi radami. Prijatie prirodzenej reality je najlepšia cesta. Akúkoľvek teatralnosť chorý totiž vycíti ešte aj na pokraji kómy. A mlčanie môže byť aj tou „zlatou cestou“.

Deontológia a lekárska etika vo vzťahu k spiritualite

Spiritualitou môžeme nazvať takú osobnú realitu človeka, pri ktorej si uvedomuje širší rozmer svojho života, zhodnocuje, aká je jeho momentálna situácia a je cestou, ktorú môže nasmerovať k prekročeniu svojho bytia, k transcencii. Pod spiritualitou teda rozumieme hľadanie vnútorného, duchovného zmyslu života, úsilie o vyrovnanie sa so sebou samým, s vlastnou existenciou, s druhými, so spoločnosťou a so svetom. Spiritualita je dôležitou súčasťou človeka, je jeho životným kompasom. Dôležitosť správne žitej spirituality vyžaduje rozvíjať jej rôzne

formy prostredníctvom skúseností, zvlášť tých, ktoré už majú v zdravotníckom prostredí svoje nespochybniteľné a zásadné miesto. Je zrejmé, že priestor zdravotníckych zariadení je jedinečným miestom, kde človek môže a má budovať svoju osobnosť, keďže sa stretáva s ľudskými osudmi na tej najzásadnejšej a najvladnejšej úrovni života, a to záchrany zdravia, poskytovanej pomoci, nevyliciteľných ochorení, bolestí, ale i konca života, prípravy na smrť a samotnej smrti.

Psychológovia sa zmieňujú o potrebe zmyslu života a upozorňujú, že okrem sebazáchovy, potreby uchovania rodu a potreby slobody, to bola práve potreba zmyslu života, ktorá nachádzala svoje vyjadrenie v boji za idey a ideály. Ľudská bytosť je rozumná a slobodná osoba, svojprávná singulárna substancia, ktorá má schopnosť a spôsobilosť autonómne a autodirektívne rozhodovať o svojom konaní. Aj každá aktivita človeka je nasmerovaná buď bezprostredne na blízky a konkrétny čiastkový cieľ, alebo priamo na posledný cieľ, do ktorého sa nepriamo, ale súčasne nutne zbíhajú všetky čiastkové ciele.

Spiritualita a jej dôležitosť pre zdravie človeka

Spiritualita sa usiluje o to, aby nasmerovávala človeka k vyššej hodnote vlastného života, preto možno priradiť **spiritualitu k antropologickým konštantám**, takpovediac k základnému genetickému vybaveniu človeka. Spiritualita je meniaci sa a vyvíjajúci sa systém, ktorý nie je možné merať exaktne, preto ani nie je jednoduché spiritualitu priamo definovať. Človek ako jediné bytie zo všetkých bytí existujúcich v hmotnom svete prekonáva dôsledkami svojich činov hranice časnosti trvania a tvorí nimi svoju „večnosť“. Život človeka v sebe ukrýva potenciálny zmysel za všetkých okolností, aj tých najmizernejších. Môžeme povedať, že ak sám život má zmysel, má zmysel aj bolesť a smrť. No toto poznanie nie je všeobecne uchopiteľné a navonok vysvetliteľné, naopak, je spojené s každou osobou jednotlivo a jedinečne. Môžeme parafrázovať, že, „keď dvaja robia to isté...“ – teda keď dvaja prežívajú to isté, nie je to pre oboch to isté... Náboženstvá, ktoré sa venujú ľudskej spiritualite, zo svojej pod-

staty majú odpovedať na otázky o pôvode a zmysle života, určujú, čo je dobré a čo zlé, počítajú s ľudským strachom pred neznámym, všimajú si potrebu človeka milovať a byť milovaný, odpovedajú na túžbu ľudí po dobre, na ich sny o pokoji, radosť a harmónii, na ich občasnú potrebu útechy a chuť ďakovať za krásy sveta.

Dôstojnosť človeka a právo na benefienciu – starostlivosť o zdravie

Osobná dôstojnosť je najcennejšie bohatstvo každého človeka. Hodnota človeka by sa nemala merať tým, čo má, ale čím je on sám. Dôstojnosť je pojem, ktorý vyjadruje predstavy o hodnote každého človeka ako slobodnej, svojprávnej a autonómnej ľudskej bytosti. Ľudská sloboda aj smerovanie svedomia musia byť späté s láskou. Láska má prechádzať celou starostlivosťou o osoby, ktoré vyžadujú osobitnú starostlivosť, teda aj celým liečebno-pedagogickým procesom, ktorý vo svojej starostlivosti chápe človeka z celého, holistického hľadiska, preto v žiadnom prípade nesmie byť v tomto procese zabudnutá spiritualita osôb, ktoré prijímajú pozornosť a starostlivosť podporných osôb, odborníkov, prípadne i dobrovoľníkov. Láska je nenahraditeľným fenoménom starostlivosti, ktorý vychováva a vytvára ľudskú osobnosť. Úlohou výchovy je vzdelávať človeka v láske a pre lásku. Takto vie prejavíť bratstvo, humánnosť, solidárnosť. Každý má určité očakávania od iných ľudí. Ľudia v prípade ochorenia od nepamäti vyhľadávali pomoc liečiteľov, bylinkárov, mastičkárov, lekárov, aby im pomohli zbaviť sa ťažkostí spojených s chorobou. Choroby boli a sú súčasťou života človeka a nikto sa im nedokáže vyhnúť. Bolesť upozorní človeka na to, že sa s ním niečo deje a je jedným z prvých príznakov, kedy vyhľadáva pomoc iných ľudí. Medicínska a ošetrovateľská starostlivosť zohráva v živote chorého človeka veľmi dôležitú úlohu. Podľa definície zdravie je potrebné chápať ako stav úplnej fyzickej, psychickej a sociálnej pohody, a nie iba ako neprítomnosť ochorenia alebo poruchy telesnej funkcie. Filozofia zdravia závisí od postoja jednotlivca k životu, od aktívneho prístupu jednotlivca k vlastnej kvalite života a od vlastnej zodpovednosti

za svoje zdravie. Postoj človeka k zdraviu sa líši u každého človeka ako individuality, a závisí od spôsobu jeho myslenia, konania, správania, od hierarchie jeho potrieb a ich uspokojovania. Postoj jednotlivca k zdraviu závisí aj od veku, od pohlavia, od výchovy a vzdelania. V záujme zachovania zdravia je potrebné, aby sa človek snažil žiť v súlade so svojím duchovným princípom. Choroba môže a často aj vzniká ako dôsledok, keď sa dotyčný človek upúta, či dokonca priľne na svoje problémy a odpúta sa od duchovného princípu, čo môže viesť často k nejakej hmotnej závislosti – kariére, peniazom, alkoholu, televízoru, internetu. Vtedy platí – kde má človek svoje srdce, tam má aj svoju dušu, myslenie, životné smerovanie. Keď teda dôjde k strate, následne dochádza aj k stresu a k osobnostnej kríze. Dotknutá osoba sa snaží problémy riešiť, vyhľadáva pomoc v liekoch na upokojenie, na spanie, v návykových látkach alebo aj v niečo oveľa závažnejšom. V skutočnosti sa tak problémy neriešia, len odsúvajú do úzadia a v najmenej očakávanej chvíli sa prejaví ako telesné či psychické ochorenie. Keďže sa duševným problémom nevenovala patričná pozornosť, spôsobí telesné zmeny, a tak na seba upozornia. Po chirurgickom alebo inom liečebnom zásahu je na mieste zaoberať sa u ľudí s takýmito ochoreniami aj ich duševnými a duchovnými príčinami. Medicína tieto ochorenia nazýva psychosomatickými alebo aj civilizačnými ochoreniami. Žalúdočné vredy, srdcovocievne ochorenia, infarkty, cievne príhody, cukrovka, ale aj mnohé ďalšie choroby súvisia nielen s vekom, ale najmä so životosprávou a s duševným životom človeka. Ak človek v sebe živí a kumuluje duševné stavy ako hnev, pýchu, sklamanie, ambicióznosť, závisť, egoizmus, zlobu, nenávisť, sklúčenosť i ďalšie negatívne emócie, postihuje a narúša svoje vlastné vnútro. Vonkajšie vplyvy i vnútorný stav organizmu určujú stav pohody a spokojnosti, tým aj pocit a reálnu prítomnosť zdravia. Tieto skutočnosti ovplyvňujú jednotlivé činnosti človeka. Zodpovednosť môže vyvolať pocity obáv, neistoty, napätia i úzkosti, ktoré sa neskôr premietnu do porúch fyziologických funkcií. Zdravie nie je trvalý, nemenný stav. Je to dynamický proces, ktorý vy-

chádza zo sústavného vzájomného pôsobenia organizmu a prostredia.

Zásadné určenie a nezastupiteľná dôležitosť zdravotníckeho personálu

V tímovej spolupráci rôznych dopĺňujúcich sa profesií medicíny, liečebnej a špeciálnej pedagogiky ošetrovateľstva, psychológie, sociálnej práce i v duchovnej službe ide o pozitívny prístup k človeku ako individualite. Kvalitná starostlivosť o klientov v zdraví i chorobe musí mať jasnú koncepciu, reálne ciele, musí byť odvodená od potrieb chorého a realizuje sa tímovo. Celý tím odborníkov musí byť dobre pripravený na náročnú, vedecky podloženú starostlivosť, je dobre motivovaný, odborne pripravený, dodržiava profesionálny etický kódex a každý z tímu pozná svoje kompetencie aj hranice svojich kompetencií a rešpektuje kompetencie iného kolegu. Pri stretnutí s iným človekom dochádza k vzájomnej interakcii. Tu platí základná veta z teórie sociálnej komunikácie, že **nie je možné nekomunikovať**. Ak dochádza ku komunikácii, potom dochádza k vzájomnému ovplyvňovaniu. Pohľad do praxe vzájomných ľudských vzťahov nám ukazuje, že tu nejde len o rôznosť uvažovania, ale aj o vyzdvihnutie niektorých komplexnejších sociálno-psychologických faktorov. Situácia v praxi je často o to ťažšia, že v konkrétnych prípadoch nejde len o všeobecnú a konvenčnú interakciu, ale o dvojicu, kde do popredia zároveň vstupujú ďalšie určujúce faktory, ako sú vek, pohlavie, osobnosť, kultúrne, náboženské a rodinné zázemie. Dôležitou súčasťou v sprevádzaní je rozpoznanie fáz, ktorými chorý človek v terminálnom štádiu prechádza v procese prijatia vážneho ochorenia. Podstatným v živote človeka je, že je tu na niečo potrebný, prípadne pre niekoho dôležitý. Každá situácia, okamih môžu mať zmysel, aj keď si ho v danom momente človek plne ešte neuvedomuje, no dospeje k nemu po určitom čase. A to, čo prežíva v prítomnosti ako trápenie, s odstupom času vníma ako dôležité poznanie a skúsenosť. Pre poskytnutie vhodnej liečebno-pedagogickej a zdravotníckej starostlivosti je nevyhnutné v prvom rade dôkladne poznať potreby

človeka s ochorením. Medzi potreby, ktoré je vhodné poznať a zabezpečiť, patria aj spirituálne potreby. Dokonca pre kvalitnú starostlivosť je nevyhnutné identifikovanie spirituálnych potrieb, a pritom je dôležitý individuálny prístup k chorému. Je vhodné rozpoznať, prečo sa správa tak, ako sa správa, aké sú jeho možnosti, jeho názory, hodnoty a čím prechádza vo svojom ochorení a utrpení. Pre starostlivosť aj z liečebno-pedagogického hľadiska je potrebná tímová spolupráca a nadviazanie na prácu iných kolegov, ktorí prichádzajú s chorým do kontaktu od jeho prijatia. Bývajú to lekári a prípadne zdravotné sestry, ktoré sú s nimi najčastejšie. Veľmi pomáha aj vyhodnotenie vstupného skríningu, vyšetrenia, prípadne dotazníka, zrealizovaného pri prijatí pacienta na oddelenie. Sestra ako prvá nadväzuje s pacientom kontakt, ktorý býva rozhodujúci pre otvorenejšiu komunikáciu s ním. Zistené informácie môžu pomôcť sestre alebo liečebnému pedagógovi naplánovať také individuálne uspokojovanie, a to aj spirituálnych potrieb klienta, na ktorých sa následne môže podieľať aj on sám. V zdravotníctve sa spiritualita oddeľuje od poskytovanej starostlivosti, či už ošetrovateľskej alebo medicínskej. Pre väčšinu zdravotníckych pracovníkov je to náročná téma. Vyskytuje sa viac otázok, ktoré sa vynárajú v tejto súvislosti. Medzi základné patria: Sú zdravotnícki pracovníci ochotní sprevádzať chorého, zisťovať a starať sa aj o uspokojovanie jeho spirituálnych potrieb? Majú dostatočný záujem a empatický prístup k pacientovi, ktoré by rešpektovali jeho osobnosť, a týmto spôsobom skvalitnili poskytovanú ošetrovateľskú starostlivosť? Najviac sa pacienti sťažujú na prípadnú aroganciu, neochotu ošetriť pacienta, krik, zosmiešňovanie, necitlivé informovanie o diagnóze, na ignoráciu, absenciu empatie, neodpovedanie nemocníc na sťažnosti alebo necitlivé reakcie na ne.

Profesia zdravotníka ako „povolanie“ – zahrňajúce medicínu, etiku a spiritualitu

Profesia zdravotníka v sebe obsahuje špecializované vedomosti a zručnosti, ktoré sú potrebné na medicínsku pomoc tým, ktorí ju vyhľadávajú

a potrebujú. Je všeobecným očakávaním celého spoločenstva, že predsa len táto pomoc prvotne nie je zameraná na finančný zisk odborníka, ale na dobro spoločenstva. Tým však spoločenstvo môže obrátene vnímať **lekárske a zdravotnícke povolanie ako povolanie hodné úcty a privilegované spoločnosťou**. Nie je vonkoncom náročné rozpoznať fyzické i psychické zdravie a z toho vyplývajúca pohoda človeka slúžia na spoločné dobro celej ľudskej komunity a súčasne dobro jednotlivého človeka. Ale takisto nie je ťažké vnímať ako tieň nevhodné správanie zdravotníckeho personálu, ktoré môže nahľadávať dôveru verejnosti a zároveň dôveryhodnosť profesionálnej pomoci pre tých, ktorí ju potrebujú. V takýchto prípadoch, skôr akoby sa problémy pacientov riešili, sa ešte prehľbia. Dobro pacienta a súčasne i dobro spoločnosti a jej vnútorná pohoda sú vystavené riziku, keby bola ľahostajnosťou a povrchnosťou zanedbávaná úroveň liečby, zdravotnícka pomoc v ťažkostiach či morálna rovina liečenia. V takýchto prípadoch, ak, žiaľ, nastanú, utrpí aj spoločné dobro a závažné priestupky pri liečení pacientov prispievajú následne aj k morálnemu úpadku spoločnosti.

Záver

Lekárska etika, deontológia a spiritualita sa nemôžu izolovať od praktického denného života v ktorom sa odohráva zápas o zásadné určenie človeka, nemôžu sa uzavrieť do opisovania liečebných postupov či mravných poučiek alebo zvyklostí alebo do abstraktného teoretizovania a prakticky vykonaného výkonu, ale musia, cez jej vysluhovateľa, aktívne zasahovať do humánnej konkretizácie v živote jednotlivého človeka, vyhľadávajúceho pomoc, a teda aj do života celej spoločnosti, a to pre jej dobro. **Nie bez príčiny sa zdravotnícka profesia nepokladá za klasické zamestnanie, ktorým si človek zarába na „každodenný chlieb“, ale v prvom rade je to povolanie. Lebo jej cieľom je práve a jedine človek a jeho dobro!**

Článok je prevzatý z:

Onkológia (Bratisl.), 2019;14(6):445-449

ThLic. Róbert Bezák

Bilingválne gymnázium C. S. Lewisa
Haanova 28, 851 04 Bratislava